

Skeive hverdagsliv i storsamfunnet

Reidar Schei Jessen

Tavistock and Portman og Psykologisk Institutt Universitetet i Oslo

rjessen@tavi-port.nhs.uk

Diskusjoner om flaggforbud og kjønnsidentitet bør alltid forankres i folks levde erfaringer.

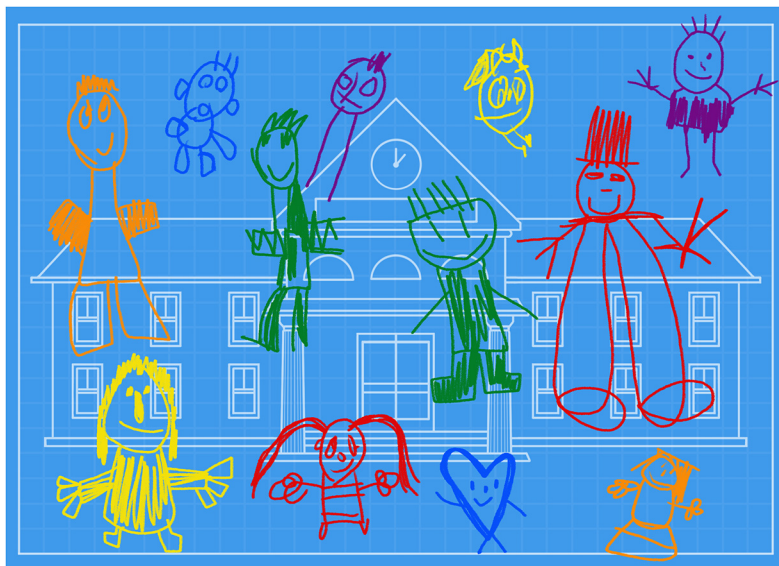
Reidar Schei Jessen

Foto: privat

Kristelig folkepartis landsmøtevedtak om å forby regnbueflagg i skolen og den britiske høyesteretts definisjon av hvem som er kvinne i rettslig forstand er to politiske saker som har preget oppløpet til årets Pride-feiring. Begge debattene er egnet til å polarisere. I tillegg reduserer de sammensatte spørsmål om inkludering i storsamfunnet og hva det vil si å være menneske til en abstrakt øvelse om lover og regler og prinsipper, uten å forankre diskusjonene i folks levde erfaringer og hverdagsliv.

Parallelt med den politiske utviklingen har vi de siste årene sett en tydelig økning i den negative omtalen av transpersoner og andre skeive i tradisjonelle og sosiale medier (Engebretsen, 2022). Medieomtaler og politiske diskusjoner fokuserer ofte på isolerte saker og populærkulturelle teorier, som at skolen legger for mye til rette for mangfold, eller at unge blir usikre på egen kjønnsidentitet ved å lære om kjønns mangfold (Engebretsen, 2022). Selv om mange av sakene virker ufarlige i seg selv, viser helhetlige analyser at debattene og de politiske enkeltsakene, som flaggforbud, går igjen på tvers av landegrenser. Et annet fellestrekk er at diskusjonene er abstrakte og gir lite rom for å diskutere den helhetlige situasjonen. Blikket for det sammensatte og motsetningsfylte, både innad i hvert enkelt individ og utad mellom mennesker – den sosiale situasjonen som folk lever i – glipper.

Jeg tenker at psykologer står i en særstilling når det gjelder å kunne bringe nysgjerrigheten for det menneskelig komplekse i dialog med både evidensbasert kunnskap, og etiske og menneskerettslige prinsipper som har til hensikt å legge til rette for gode samfunn. Diskusjoner om flaggforbud i skolen og kjønnsidentitet er arenaer hvor psykologfaglig kunnskap kan bidra med nyansering og gi rom for det sammensatte i menneskelig erfaring.

Illustrasjon: kristian utrimark

Det hverdagslige som utgangspunkt

Som forsker på trans og kjønnsidentitet slår det meg ofte hvor stort gap det er mellom de offentlige diskusjonene og temaene som dukker opp som sentrale i forskningen på transfolk og andre skeives liv. La meg gi noen eksempler – i konkretiseringens navn. Når jeg intervjuer unge transfolk om deres liv så dukker betydelig mer hverdagslige tema opp. Ungdommene forteller om betydningen av å finne seg en kjæreste eller en vennegjeng og behovet for at lærere og andre på skolen legger til rette for at de kan utforske en sosial rolle i tråd med kjønnsidentiteten sin uten mobbing (Jessen et al., 2021; Jessen et al., 2025). Ungdommenes kontekst er helt avgjørende for hvordan de opplever kjønn som levd erfaringer og mulighetene de har for å utforske og finne ut av hvem de er og hvordan de vil leve livet. Og med kontekst sikter jeg her til familie og venner, men også fritidstilbud og skolemiljøet. Selvsagt preges ungdommenes hverdag av en stadig skiftende ungdomskultur som gir dem tilgang til ulike identiteter og fortellinger som de kan speile seg i. Sosiale medier og ulike former for ungdomskultur er selvsagt viktig. Men hva sosiale kategorier betyr på et subjektivt plan, enten det er snakk om de mer tradisjonelle som mann og kvinne, eller identiteter som har fått mer omtale de siste årene, som pan eller ikke-binær, avgjøres i hverdagen.

For unge transpersoner er ikke kjønn en abstrakt øvelse, men finner sted i en pågående forhandling med både de nære omgivelsene og kulturen mer overordnet. På mange måter resonnerer dette med Toril Mois (1999) konklusjon om at det ikke finnes en tydelig definisjon på hva en kvinne er, fordi alle forsøk på å slå fast en gang for alle hva det innebærer å tilhøre kvinnekategorien ender opp med å overse mangfoldet innad. Det betyr ikke at kjønn som kropp er uviktig, tvert imot. Majoritetskvinnens levde erfaringer med menstruasjon og graviditet, for å nevne noe, er avgjørende og bør hensyntas. Men ingen av disse forholdene kan beskrive *alle* kvinners erfaringer. I tillegg har kvinners kroppslige utgangspunkt hatt ulik betydningen oppgjennom historien. I løpet av 1900-tallet har vi gått fra å tenke på kvinners reproduktive egenskaper som uforenelig med deltagelse i yrkeslivet til å anse deres tilstedeværelse på alle samfunnsarenaer som en nødvendig forutsetning for et godt samfunn. Moi (1999) oppfordrer oss til å forstå kjønn som en sosial situasjon som alltid er forankret i tid og rom.

Levd erfaring som rettesnor i klinikk

La meg gå inn et annet eksempel for å illustrere behovet for å forankre mer generelle diskusjoner i levd erfaring. Siden 1990-tallet har psykologer og leger utviklet retningslinjer for kjønnsbekreftende behandling for barn og unge som opplever kjønnsinkongruens, for å bringe en persons kjønnsuttrykk nærmere kjønnsidentiteten. Hvordan ivaretar man kunnskap om det medisinske forsvarlige opp mot menneskerettslige prinsipper om alder og barns barn og unges rett til å bli lyttet til når beslutninger om deres liv fattes? I praksis er anbefalingen å gjøre *konkrete vurderinger av den enkeltes situasjon*, der man tar utgangspunkt i den unges egne tanker og refleksjoner og bringer dette i dialog med foreldre og foresattes perspektiv, og medisinsk og psykologisk kunnskap om barn og unges utvikling (Jessen & Sandberg, 2021). Helsepersonellet må gå i *dialog* med ungdommen og dens familie for å få tak i hvordan kjønn oppleves i hverdagen og finne praktiske løsninger som kan ta hensyn til behov i både nåtid og fremtid. Som psykologer vet vi bedre enn de fleste at komplekse avgjørelser i folks liv sjelden stokes ut av generell kunnskap og retningslinjer i et vakuum – de bør forankres i folks subjektive oppfatning og den konkrete hverdagen de lever i.

Dialog og refleksjon

Og nettopp dialog er viktig når vi staker ut kursen mot et inkluderende samfunn. Ifølge den politiske teoretikeren Lois McNay (2022) er det en fare for at slike diskusjoner blir lite fruktbare hvis spørsmålene er *for* abstrakte. Hvis noen spør meg om jeg synes folk bør straffeforfølges hvis de ikke bekrefter transpersoners kjønnsidentitet, er svaret et definitivt nei. Blir jeg derimot spurt som fagperson om å dele mine tanker om hva som er god klinisk praksis når det gjelder kjønns mangfold, vil min klare oppfordring være at psykologer som jobber med unge transfolk bekrefter klientens kjønnsidentitet. Grunnen til dette er menneskelig høflighet og en fagetisk refleksjon om at anerkjennelse og respekt er en fundamental forutsetning for gode kliniske møter. Abstrakte spørsmål gir ulne og polariserende svar. Hvis vi derimot konkretiserer både tid og sted når vi utformer spørsmål, kan svarene hjelpe oss med å vite hvor vi bør gå. Som psykologer kan vi bidra til å legge til rette for gode dialoger i forskjellige settinger, der folks ulike behov lyttes til. Svarene fra slike samtaler kan deretter brukes til å finne konkrete løsninger på reelle problemer. Det vi gjør i konkrete mellommenneskelige relasjoner, både privat og profesjonelt, er avgjørende, fordi anerkjennelse av f.eks. transpersoners selvopplevelse legger til rette for møter som vil kunne gi forståelse og ny innsikt for alle parter.

I sitt forsvar for flaggforbud argumenterer KrF-leder Dag Inge Ulstein med at forbudet er en prinsipiell beslutning, fordi vi trenger å avklare hvilke flagg som kan vaie på norske skoler. Abstrakte diskusjoner og flaggforbud er kanskje egnet til å polarisere og skaffe velgere til et parti som ligger nær sperregrensen, men de er dårlige utgangspunkt for dialog og problemløsning i folks hverdagsliv. Hvis rektorer og lærere mener at heiste regnbueflagg kan bidra til at skeive elever føler seg tryggere, så bør flagget være ett av flere konkrete tiltak i skolens verktøykasse. Og til slutt – et siste sukk fra en forsker med interesse for empirisk kunnskap: ikke alle verdspørsmål kan begrunnes fullt og helt i forskning eller prinsipielle avklaringer. Noen verdier legger vi bare til grunn.

Referanser

Engbretnsen, E.L. (2022). Scientizing Gender? An Examination of Anti-Gender Campaigns x on Social Media, Norway. I H. Eslén-Ziya & A. Giorgi (red.), *Populism and Science in Europe*.

Palgrave Studies in European Political Sociology (s. 185–206). Pagrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-030-97535-7_9

Jessen, R. S., Wæhre, A., David, L., & Stänicke, E. (2021). Negotiating gender in everyday life: Toward a conceptual model of gender dysphoria in adolescents. *Archives of Sexual Behavior*, 50, 3489–3503. <https://doi.org/10.1007/s10508-021-02024-66>

Jessen, R.S. & Sandberg, K. (2021). Psykologisk og medisinsk behandling av barn og unge med kjønnsinkongruens. En fagetisk og menneskerettslig diskusjon I A. Hellum og A. Sørle, *Kjønn og rett i endring: Seksualitet, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk* (s. 225–265). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Jessen, R. S., Wæhre, A., David, L. W., Stänicke, L. I., & Stänicke, E. (2025). Finding Oneself in the Gazes of Others: An Exploration of Subjective Experiences of Gender Among Young Binary Transgender Men. *Studies in Gender and Sexuality*, 26(1), 52–69. <https://doi.org/10.1080/15240657.2025.2453288>

McNay, L. (2022). *The gender of Critical Theory. On the experiential grounds of critique*. Oxford University Press.

Moi, T. (1999). *What is a woman? And other critical essays*. Oxford University Press.